

เสนางคพยุหะ และพยุหจักรี: ตำราพิชัย สงครามพม่าสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18

ภมรี สุรเกียรติ

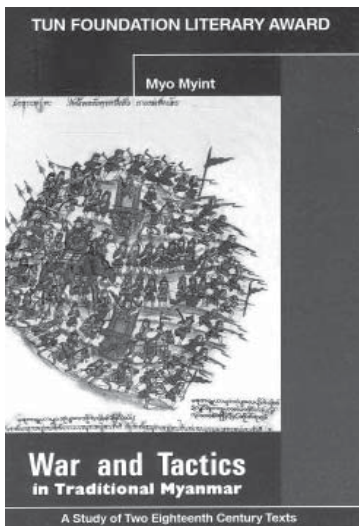
อ.ด. (ประวัติศาสตร์), อาจารย์,

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: pamarees@gmail.com

Myo Myint. (2012). **War and Tactics
in Traditional Myanmar: A Study
of Two Eighteenth Century Texts.**
Yangon: Tun Foundation. pp.165
(In English).

ความเป็นมาของตำราพิชัยสงคราม
ไทย สืบย้อนกลับไปได้ถึงสมัยอยุธยา
ดังข้อความปรากฏในพระราช
พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวง
ประเสริฐอักษรนิติ์ ความว่า “ศักราช
880 ขาลศก (พ.ศ. 2061) ครั้งสมเด็จพระ
รามาธิบดีสร้างพระศรีสรรเพชญ์
เสวยราชสมบัติแรกตำราพิชัยสงคราม
แลแรกทำสารบาญชี พระราชลัญจกร
ทุกเมือง” (ประชุมพงศาวดารฉบับ
กาญจนาภิเษก เล่ม 1, 2542, 219)
วลี “แรกตำราพิชัยสงคราม” ที่ว่านี้อาจ

หมายถึงพระมหากษัตริย์ ซึ่งในขณะนั้นคือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงโปรดฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตเขียนขึ้น หรืออาจจะหมายความว่าให้มีการรวบรวมขึ้นเป็นครั้งแรกก็ได้ (วสันต์ มหากาญจนะ, 2539, 7) เป็นที่เข้าใจได้ว่าเหตุใดกษัตริย์อยุธยาจึงให้ความสำคัญกับการสร้างตำราพิชัยสงคราม ก็ด้วยราชอาณาจักรอยุธยาเป็นรัฐมหาอำนาจ กษัตริย์อยุธยาทรงประกาศพระองค์เป็นพระจักรพรรดิราชแห่งสกลชมพูทวีป การรุกรบทำสงครามเพื่อแผ่พระบารมีสู่บ้านเมืองน้อยใหญ่ข้างเคียง จึงเป็นหนึ่งในพระราชกรณียกิจสำคัญ และยิ่งถูกท้าทายจากกษัตริย์พม่า ผู้ถือองค์ว่าเป็นพระจักรพรรดิราชเช่นเดียวกัน การพิชิตศึกสงครามจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ตำราพิชัยสงครามจึงย่อมจะถูกศึกษา ปรับปรุง รวบรวม และถ่ายทอดสืบต่อกันมาโดยตลอด

สมเด็จพระยาตำราพระราชานุภาพทรงแสดงข้อสันนิษฐานไว้ในตำนานหนังสือพิไชยสงคราม ที่ทรงนิพนธ์ขึ้นเมื่อปี 2469 ความว่า

“...มีเค้าเงื่อนเป็นที่สังเกตว่าดูเหมือนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะได้นำแก้ไข หรือเพิ่มเติมตำราพิไชยสงครามของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 อีกครั้งหนึ่ง ด้วยปรากฏแผนที่เมืองพิษณุโลกอยู่ในตำราพิไชยสงคราม แผนที่นั้นบอกระยะ ทางที่ได้สำรวจตั้งแต่เมืองพิษณุโลกไปถึงตำบลและเมืองต่างๆที่อยู่ติดต่อดโดยรอบทุกทิศทาง เห็นจะทำขึ้นเมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรครองเมืองพิษณุโลก ในเวลาเมื่อได้ทรงศึกษาทราบตำราพิไชยสงครามของพมามอญแล้ว จึงมาคิด ชำระตำราพิไชยสงครามไทยให้ดีขึ้นสมัย...” (ตำราพิไชยสงคราม คำกลอน, 2510, คำนำเมื่อพิมพ์ครั้งที่ 1, [13] - [15])

ยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าตำราพิชัยสงครามไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาได้รับอิทธิพลหรือมีการปรับประยุกต์จากตำราพิชัยสงครามที่มาจากฝั่งพม่าหรือไม่ แต่หากเป็นในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์แล้วมี

หลักฐาน เป็นประจักษ์พยานชัดเจน เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ และทรงฟื้นฟูศิลปวิทยาการต่างๆ ของบ้านเมืองให้กลับตั่งเดิม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สร้างตำราพิชัยสงครามไว้เป็นแบบแผนการรบสำหรับบ้านเมือง (ตำราพิชัยสงคราม ฉบับรัชกาลที่ 1, 2545, คำนำ (31)) ในครั้งนี้ได้พระองค์ทรงโปรดฯ ให้ขุนมั่งงาที่ ขุนสัจจาบริรักษ์ ขุนพิทักษ์ภาษา หมื่นเสนาะสุนทร ล่ามพม่า และอตอง จุนกับกึ่งุน พม่าแปลพิชัยสงครามพม่าออกเป็นไทย ตำราพิชัยสงครามของพม่าฉบับนี้ยังคงมี ต้นฉบับเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ ตามบัญชีดังนี้ “พระสมุดพิชัยสงครามพม่าแปลออกจากสมุดเล็ก ฉบับพม่า”, หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ, อักษรไทย, ภาษาไทย, เส้นหรดาล, จ.ศ. 1160 (พ.ศ. 2341), เลขที่ 141, 96 หน้า, หมวดยุทธศาสตร์. (เล่มเดียวกัน, 3) นอกจากนี้ยังมีตำราพิชัยสงครามพม่าที่มีภาพจิตรกรรมประกอบ คือ “ตำราพิชัยสงคราม (พม่า) ยุทธศาสตร์,” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยขาว, อักษรไทย-พม่า, ภาษาไทย-พม่า, เส้นรงค์ (สีน้ำยา, หมึก), ม.ป.ป., เลขที่ 19 ซึ่งมีภาพจิตรกรรมกระบวนพยุหยาตรารูปแบบต่างๆ ดังที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ **กระบวนพยุหยาตรา: ประวัติและพระราชพิธี** (กรมศิลปากร, 2531) นอกจากนี้ยังรวมถึงวรรณกรรมเรื่อง **ราชาธิราช** ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงโปรดฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2328 ก็เป็นเรื่องที่นำเนื้อความมาจากพงศาวดารมอญ แม้ว่าจะแต่งเป็นวรรณกรรมบันเทิงคดี แต่เนื้อหาก็คงแสดงถึงเล่ห์กล ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการทำสงคราม (โปรดดูการวิเคราะห์เรื่องราชาธิราชใน กรณีการ์ตูนสาตรปรง, 2541)

ในการศึกษาวิเคราะห์ตำราพิชัยสงครามของไทย แม้จะมีการเอ่ยอ้างถึงการแปลตำราพิชัยสงครามจากพม่าอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาวิเคราะห์ว่าแปลมาจากต้นฉบับใดของพม่า มีภูมิหลังความเป็นนามีเนื้อหา เป็นอย่างไร เหมือนหรือต่างจากฉบับแปลของฝ่ายไทย หรือจาก

ตำราพิชัยสงครามของไทยอย่างไร ฯลฯ ทั้งนี้ก็น่าจะมาจากข้อจำกัดของการเข้าถึงต้นฉบับตำราพิชัยสงครามของพม่า และข้อจำกัดทางภาษา

อย่างไรก็ตามอุปสรรคนี้จะหมดไปหากได้ศึกษางานของเมียว มยิ้น (Myo Myint) เรื่อง **Traditional War and Tactics in Traditional Myanmar: A Study of Two Eighteen Century Texts** ตีพิมพ์ที่เมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า ปี 2012/2555 หนังสือเล่มนี้ปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ของเมียว มยิ้นเรื่อง **The Literature of War and Tactics in Pre-colonial Burma: A Study of Two Eighteen Century Texts** มหาวิทยาลัยโมนาช (Monash University) เมื่อปี 1978/2521 (ดู Acknowledgment; ดู <http://trove.nla.gov.au/work/10140378?selectedversion=NBD1845765>) วัตถุประสงค์หลักของหนังสือเล่มนี้ คือ การแปลและการวิเคราะห์ตำราพิชัยสงครามสำคัญ 2 เรื่อง ได้แก่ **เสนางคพยุหะ** (Senangavyūhā) และ **พยุหจักรี** (Vyūhācakkī) ซึ่งประพันธ์ขึ้นโดยกวีเอกของพม่าสมัยราชสำนักคองบองตอนต้น (The Early Konbaung Empire, 1752-1819/2295-2362) คือ เลอะเวโตนดรา (เลอะเวสุนทร) (Letwethodra) ที่มีนามจริงว่า อุ มยัต สัน (U Myat San, 1723-1799/2266-2342) เรื่อง **เสนางคพยุห** นี้คือ ฉบับเดียวกันกับ “ตำราพิชัยสงคราม (พม่า) ยุทธศาสตร์,” เลขที่ 19 ของหอสมุดแห่งชาติ ที่มีภาพจิตรกรรมกระบวนพยุหที่ประกอบ เมียว มยิ้น เรียกต้นฉบับที่นี้ว่า Bangkok manuscript เขาได้ลงภาพจิตรกรรมจากฉบับหอสมุดแห่งชาตินี้ไว้ท้ายหนังสือของเขาด้วยเช่นเดียวกัน ส่วนเรื่อง **พยุหจักรี** ผู้เขียนบทความสันนิษฐานว่าอาจจะยังไม่เคยถูกแปลออกเป็นภาษาไทยจึงยังไม่เป็นที่รับรู้เหมือนเรื่อง **เสนางคพยุหะ** ก็เป็นได้

ตำราพิชัยสงครามของไทยที่สืบทอดกันมาสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ เป็นลักษณะของการคัดลอกตกทอดกัน หรือเป็นในลักษณะของการชำระฉบับดั้งเดิมต่าง ๆ เสียขึ้นใหม่ อาทิ ตำราพิชัยสงคราม ฉบับที่กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพโปรดให้ชำระขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ปี

2368 เหตุนี้จึงทำให้ไม่มีการระบุนามผู้ประพันธ์อย่างชัดเจน เป็นแต่เพียงรายนามของอาลักษณ์ผู้คัดลอก หรือนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่มีหน้าที่ชำระต้นฉบับ ดังความว่า

...พระเจ้านองยาเธอรับพระราชปริหาญ จัดข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้มีสติปัญญา ได้ พระยาบำเรอบริรักษ์ จางวางมหาดเล็ก ๑ พระมหาวิชาธรรม ๑ จางวาง ราชบัณฑิต ๑ หลวงลิขิตปรีชา เจ้ากรมอาลักษณ์ ๑ หลวงสุธรรมอาจารย์ ๑ พระโหราธิบดีจางวางโหร ๑ หลวงญาณเวท ๑ หลวงไทรเทพวิไศรย ๑ ขุนดลภักดิ์พรหมปลัดกรม ๑ รวม ๙ นาย พระเจ้านองยาเธอเป็นแม่กอง

ครั้ง ณ วัน ๕ ๘ ค่ำ ปีกะสัฬศก พร้อมกัน ณ พระที่นั่งพุทธสวรรค์

๖

หลวงลิขิตปรีชาเจ้ากรมอาลักษณ์ เชิญพระดำหรับพระพิไชยสงครามข้างที่ ออกมาเป็นสมุดพระราชดำหรับ ๑๔ เล่ม ให้ลงมือจับชำระสอบสวนกัน ที่พื้นเพื่อน วิปลาดซำกั้นกึ่งวงกตเต็มให้ถูกถ้วน แล้วขึ้นกราบทูลพระกรุณา ทุกเวลาเสด็จออกถวายสังฆมณฑทาน ทรงฟังธรรมเทศนาเข้าเย็น ภาพระทัยบ้าง ทรงชำระวงกาดัดแปลงบ้าง โปรดให้ออกมาเรียบเรียงชำระใหม่บ้าง แต่ได้ชำระ พระดำหรับพระพิไชยสงคราม ณ วัน ๕ ๘ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๘๗ ปีกะสัฬศก

๖

จนถึง ณ วัน จึงสำเร็จ ให้คัดส่งเข้าไว้ข้างที่ฉบับหนึ่งไว้ ณ หอหลวงฉบับหนึ่ง...("ตำราพิไชยสงคราม" สมุดไทยดำ อักษรไทย เส้นสีเหลือง, 179, หน้าต้น อ้างถึงใน วสันต์ มหากาญจนะ, 2539, 13-14)

เมื่อเปรียบเทียบกับตำราพิชัยสงครามของพม่าสองฉบับที่เมียว มยัณนำมาแปลนี้ มีการระบุถึงตัวตนของผู้ประพันธ์อย่างเห็นได้ชัดคือ เละเวโตนดรา (Myo Myint, 2012, 53) เขาประกาศไว้ในงานว่าเป็นความประสงค์

ของตัวเองที่จะสร้างตำราพิชัยนี้ขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อให้เป็นคัมภีร์ในการพิชิตศึก เขาเปรียบว่างานประพันธ์ของเขาสูงค่าเปรียบประดุจรัตนราชแห่งอาณาจักร ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาตำราพิชัยสงครามฉบับสำคัญของพม่าดังกล่าวนี้ สามารถที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงภูมิหลังความเป็นมาของผู้ประพันธ์และความเป็นมารวมถึงการระบุเวลาในการประพันธ์ตำราพิชัยสงครามแต่ละเรื่องได้อย่างชัดเจน ดังข้อความตอนต้นของเรื่อง **เสนางคพยุหะ** ความว่า “...รัชสมัยของพระเจ้าโบดอพญา ผู้ทรงสถาปนากรุงอมรปุระเมืองหลวง... ในต้นปีศักราชพม่าที่ 1147 (ค.ศ. 1785) คือปีที่บทกวีเรื่องนี้ประพันธ์เสร็จ...” (เรื่องเดียวกัน, 33) และในตอนท้ายของเรื่องระบุว่า “...ข้าพระพุทธเจ้าผู้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ที่ เละเวโตนครา และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ต่างๆ ได้แก่ พระยานันทมิตร (Bayanandameit) สะยาสังขยา (Sayasankhaya) และเละเวกินันทสุ (Letwebinanthu) ซึ่งเป็นที่รู้จักในบรรดาศักดิ์ เหล่านี้ ได้ประพันธ์กวีนิพนธ์พิไชยสงครามนี้...” (เรื่องเดียวกัน, 54) สำหรับเรื่อง **พยุหจักรี** แม้ว่าจะมิได้มีการระบุ นามผู้แต่งชัดเจนเหมือนเรื่องแรก แต่ก็มีการกล่าวอ้างถึงการที่เขได้ประพันธ์กวีนิพนธ์เรื่อง **เสนางคพยุหะ** และในตอนท้ายมีการระบุเวลาที่ประพันธ์เสร็จคือ “...ศักราชพม่าที่ 1152 ขึ้น 5 ค่ำ เดือนตะกู...” ซึ่งตรงกับวันที่ 9 เดือน มีนาคม ปี ค.ศ. 1791 (เรื่องเดียวกัน, 71-76, 122)

อย่างไรก็ตามเมียว มยิ่นก็มีได้กล่าวถึงตำราพิชัยสงครามฉบับอื่นๆ ในพม่าว่าเท่าที่พบต้นฉบับมีจำนวนเท่าใด มีฉบับที่ได้รับพระบรมราชโองการให้จัดทำ คัดลอก ชำระ ปรับแก้ หรือไม่ และฉบับอื่นๆ มีการระบุนามผู้ประพันธ์และเวลาในการประพันธ์ชัดเจนเช่นงานสองชิ้นนี้หรือไม่ งานของเมียว มยิ่นอาจจะยังไม่นำพาให้เราเข้าใจสถานภาพและองค์ความรู้เรื่องการสร้างตำราพิชัยสงครามพม่าในสมัยจารีตได้อย่างครอบคลุม เขามุ่งเน้นเฉพาะการวิเคราะห์และรายละเอียดของตำราพิชัยสงครามสองฉบับนี้เท่านั้น

เมียว มยิ่นจัดแบ่งการนำเสนอเนื้อหาออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ คือ บทนำว่าด้วยที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา นัย

ทางการเมืองในการจัดพิมพ์อันสัมพันธ์กับบริบทการเรียกร้องเอกราชของพม่า และชีวประวัติของ เลเวโตนครา ผู้ประพันธ์ ส่วนที่สองว่าด้วย **เสนางคพยุหะ** และส่วนที่สามว่าด้วย **พยุหจักรี** ส่วนที่สองและสามนี้จะมีโครงสร้างเหมือนกัน คือ แบ่งออกเป็นสองส่วนย่อย คือ ส่วนที่เป็นบทนำซึ่งเป็นบทวิเคราะห์ของเมียว มยิ่นและส่วนที่สองจะเป็นบทแปล แม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะมีขนาดฉบับกระเป๋างบางเพียงร้อยละห้า แต่เนื้อหาที่น่าสนใจมีความน่าสนใจอย่างยิ่ง สารที่ได้มิใช่เพียงบทแปลตำราพิชัยสงครามเท่านั้น แต่ยังทำให้เห็นมโนทัศน์ของชนชั้นนำพม่าในสมัยต้นราชวงศ์คองบองผ่านวรรณกรรมด้านสงครามอีกด้วย

ตำราพิชัยสงครามเรื่อง **เสนางคพยุหะ** และ**พยุหจักรี** จัดว่าเป็นวรรณกรรมการสงคราม ที่แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองของพม่าที่เรียกว่า ปโยะ (Pyo.) คำประพันธ์ชนิดนี้มีจำนวนคำ 4 คำใน 1 บาท จะแต่งให้มีความยาวเท่าใดก็ได้ขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่องในวรรณกรรมพม่าถือว่าผู้ที่แต่งปโยะได้นั้นต้องมีความรู้ลึกลึกในด้านวรรณกรรมอย่างมาก เพราะจะต้องมีการตัดคำและเลือกใช้คำเพื่อให้ได้ 4 คำใน 1 บาท แต่ยังมีความหมายอยู่ได้ (นฤมล ธีรวัฒน์ และคณะ, 2551, 166) เนื้อเรื่องที่นำมาประพันธ์วรรณกรรมประเภทปโยะส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรื่องชาดกในพุทธศาสนา ดังนั้นนักประพันธ์ปโยะส่วนใหญ่จึงเป็นพระสงฆ์ หากเป็นฆราวาสก็เคยผ่านการบวชเรียนและมีความเชี่ยวชาญในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ความน่าสนใจในแง่พัฒนาการทางวรรณกรรมของพม่า คือประเด็นที่เลเวโตนครานำปโยะมาประพันธ์เรื่องราวทางโลกอย่างคัมภีร์พิชัยสงคราม ปโยะเป็นวรรณกรรมร้อยกรองที่อ่านยากแม้กระทั่งสำหรับคนพม่าด้วยกันเอง การจะเข้าใจถึงความหมายผู้อ่านจำเป็นต้องมีความรู้ลึกซึ้งไม่แค่คัมภีร์ทางพุทธศาสนา คัมภีร์โบราณ แต่จำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญลึกซึ้งในทางภาษาโดยเฉพาะภาษาบาลีและภาษาพม่าโบราณอีกด้วย การที่เมียว มยิ่น แปลตำราพิชัยสงครามทั้งสองเรื่องนี้ถ่ายทอดออกเป็นภาษาอังกฤษจึงถือว่าเป็นงานยากที่ต้องใช้ความพยายามและความรู้ความสามารถอย่างสูง การแปลและ

วิเคราะห์ตำราพิชัยสงครามทั้งสองเรื่องนี้ของเขาคงนับว่ามีคุณูปการต่อการศึกษาในวงกว้าง

ชีวิตประวัติของ เลอะเวโตนดรา หรือนามเดิม มยัต สัน มีความน่าสนใจอย่างมากในมิติทางประวัติศาสตร์ เขาเกิดในราวปี 1723/2266 ที่หมู่บ้านมะจีโตน (Makyiton) ห่างจากเมืองชเวโบ (Shwebo) ไปทางตอนใต้ประมาณ 14 ไมล์ (Myo Myint, 2012, 6) ช่วงเวลาปฐมวัยและสถานที่ที่เขาเกิดมีความสำคัญมากในหน้าประวัติศาสตร์พม่ากล่าวคือ อยู่ในช่วงบริบทของการเสื่อมสลายอำนาจของราชสำนักอังวะภายใต้การนำของราชวงศ์นยงยาน (The Nyaungyan Dynasty) หรืออีกชื่อวราชวงศ์ตองอูยุคฟื้นฟู (The Restored Toungoo Dynasty, r.1597-1752/2140-2295) ควบคู่ไปกับการเรืองอำนาจของอาณาจักรมอญภายใต้การนำของราชสำนักหงสาวดี (r.1740-1757/2283-2300) และปฐมบทของราชวงศ์คองบอง (Konbaung Dynasty, r.1752-1885/2295-2428)

ส่วนเมืองชเวโบเดิมนั้น ก็คือหมู่บ้านมุกโซโบ (Moksobo) บ้านเกิดของ ออองเซยะ (U Aung Zeya) หรือพระเจ้าอลองพญา (Alaungpaya, r.1752-1760/2295-2303) วีรกษัตริย์ที่รวบรวมกำลังต่อสู้ขับไล่และปลดแอกดินแดนพม่าจากการยึดครองอำนาจของราชสำนักหงสาวดี และสถาปนาอำนาจราชอาณาจักรพม่าขึ้นใหม่อีกครั้งภายใต้ราชวงศ์ใหม่ของพระองค์ คือราชวงศ์คองบอง โดยสถาปนาเมืองชเวโบเป็นพระนครหลวงของอาณาจักร (ดูรายละเอียดทางประวัติศาสตร์ยุคนี้เพิ่มเติมได้ที่ ภมรี สุระเกียรติ, 2553, 150-180) เมืองชเวโบและภูมิลำเนาของเลอะเวโตนดรานั้นตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำอิรวดีในดินแดนพม่า อยู่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของกรุงอังวะ ดินแดนพม่าตอนบนดังกล่าวนี้นี้ถือว่าเป็นอยู่อารยธรรมของชาวพม่าเมียว มยัณย้านั้นว่าเมืองชเวโบในช่วงเวลาที่เลอะโตนดราใช้ชีวิตอยู่นั้นเป็นศูนย์กลางของชาตินิยมพม่า (...the seat of Myanmar nationalism...) (Myo Myint, 2012, 6)

ครอบครัวของ มยัต สัน มีความเกี่ยวข้องกับราชสำนักอังวะ กล่าวคือ

หมู่บ้านมะจีโตนที่เขาอยู่นั้นเป็นหมู่บ้านของไพร่หลวง หรือที่พม่าเรียกว่า อะหมุดัน (Amhu-dan) สังกัดกองทหารม้าหลวง (Royal Cavalry) เมียว มยััน วิเคราะห์ว่า อาจด้วยพื้นเพเช่นนี้เองที่ทำให้ มยัต สัน ประพันธ์บทกวีที่เกี่ยวกับการทหาร มยัต สัน ในวัยเด็กได้รับการศึกษาตามแบบจารีต คือเริ่มเรียนอ่านเขียนที่วัดในหมู่บ้าน โดยเป็นศิษย์ของพระสงฆ์นามว่า ชเวโบตา (Shwebotha Sayadaw) เขาศึกษาตำรับตำราทางด้านไวยากรณ์ภาษาบาลี จนคล่องตั้งแต่ในวัยเพียงเจ็ดปี พออายุได้สิบสองปีก็เข้ารับการบรรพชาเป็นสามเณร และศึกษาพระธรรมกับพระมหานสีที่สอง (The Second Hmansi Sayadaw) ที่กรุงอังวะ สามเณรมีความเชี่ยวชาญทางด้านอักษรศาสตร์และมีความรู้ทางด้านพุทธศาสนาลึกซึ้ง จนสามารถแต่งบทกวีประเภทปโยะได้ตั้งแต่วัยเพียงสิบสามปี คือเรื่อง มะ-หอ ปโยะ (Mahaw Pyo) หรือ ปโยะว่าด้วยเรื่องมโหสถชาดก ซึ่งถือว่าเป็นงานประพันธ์เรื่องแรกของเขา ในปีต่อมาเขาได้ลาสิกขาบท (Myo Myint, 2012, 6-7)

การกลับเข้าสู่โลกฆราวาสของ มยัต สัน นี้ตรงกับช่วงมิดัลญูญีในดินแดนพม่าตอนบน ราชสำนักอังวะถึงคราวเสื่อมสลายด้วยไม่อาจต้านทานศึกหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการบุกโจมตีของกองทหารม้าจากอาณาจักร มณีปราการแยกตัวเป็นเอกราชของอาณาจักรมอญหงสาวดี หงสาวดีส่งกองทัพโจมตีกรุงอังวะ ปัจฉิมกษัตริย์แห่งราชวงศ์อังวะปราชัยและถูกมอญสังหารในปี 1752/2295 ก่อนหน้าที่ราชสำนักอังวะจะแตก มยัต สัน ได้ฝากตัวกับโกเตน ตะชิน (Kothain Thakin) ผู้ปกครองเมืองชินกาย (Sinkaing) เข้ารับราชการเป็นเสมียน ณ ศาลาหลุดดอ (Hluttaw) ซึ่งเทียบได้กับศาลาฎีกาของไทย เมื่อกรุงแตกเขาได้เดินทางกลับหมู่บ้าน และต่อมาได้เข้าร่วมกับกองทัพของพระเจ้าอลองพญาที่เมืองชเวโบ ทำสงครามต่อต้านและขับไล่กองทัพมอญ ในวัยเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นผู้ใหญ่ มยัต สัน ได้เข้าร่วมรบ มีประสบการณ์ในการสงครามโดยตรง เมียว มยััน วิเคราะห์ว่าความเข้มแข็งของมอญจะจตรตาจริงใจและส่งอิทธิพลต่อการเขียนงานของเขาในภายหลัง ดังจะเห็นได้จากเรื่อง พยู่หจกัรี้ ที่มีการกล่าวถึงสมรภูมิที่พม่ามีชัยเหนือ

รามัญประเทศในรัชสมัยพระเจ้าตะเบงชเวตี้ และพระเจ้าบุเรงนองในคริสต์ศตวรรษที่ 16 (เรื่องเดียวกัน, 7-8)

ในสงครามปราบปรามรามัญประเทศ มยัต สัน ติดตามกองทัพพระเจ้าอลองพญาไปด้วยในฐานะเสมียนหลวง เขารับหน้าที่เป็นผู้แต่งพระราชสาส์นภาษาบาลีนำไปไว้ที่ประตูเมืองหงสาวดีเพื่อทำลายขวัญกำลังใจของฝ่ายมอญ เนื้อความกล่าวสรรเสริญความรุ่งเรืองและพระราชอำนาจอันเหลือประมาณของพระเจ้าอลองพญาภษัตริย์ผู้ทรงเป็นธรรมราชา ดูแลทุกข์สุขอาณาประชาราษฎร์ และปราบปรามอริราชศัตรูได้ด้วยการเสียแรงกำลังเพียงเล็กน้อย ในขณะเดียวกันก็ประนามฝ่ายมอญว่าเป็นผู้มีมิฉนาทกฏจิ ก่อการอกุศลธรรม อาณาจักรหงสาวดีกำลังดำเนินสู่สามยุคแห่งความชั่วร้าย คือยุคแห่งความอดอยาก ยุคแห่งความพยายาพาทอาฆาตมาดร้ายและยุคแห่งการประหัตประหาร ภษัตริย์มอญคือหัวหน้าของหมู่โจรในรามัญประเทศ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของพระเจ้าอลองพญาที่จะต้องทำลายล้างความชั่วร้ายเหล่านี้ให้เสียสิ้น นอกจากนี้แล้ว มยัต สัน ยังทำหน้าที่ตระเตรียมพระราชพิธีที่ภษัตริย์มอญยอมสวามิภักดิ์ด้วยการถวายพระราชธิดาให้พระเจ้าอลองพญาด้วยเช่นเดียวกัน และน่าจะเป็นในช่วงเวลานี้ที่เขาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระเจ้าอลองพญาแต่งตั้งให้เป็นและเวโตนครา สำหรับสงครามกับอยุธยาในรัชสมัยของพระเจ้าอลองพญานั้น ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า และเวโตนคราติดตามกองทัพไปด้วยหรือไม่ แต่เมียว มยิ่น ก็สันนิษฐานว่าเขาอาจจะร่วมทัพไปยังอยุธยากับพระเจ้าอลองพญาด้วยเช่นกัน (เรื่องเดียวกัน, 8-9)

และเวโตนครา กล่าวได้ว่าเป็น กวี 6 แผ่นดิน รับราชการในราชสำนักครองบองถึง 6 รัชกาลด้วยกัน คือพระเจ้าอลองพญา (r.1752-1760/2295 - 2303) พระเจ้านองดาวจี (r.1760-1763/2303-2306) พระเจ้ามังระ หรือพระเจ้าช้างเผือกชินพยูชิน (r.1763-1776/2306-2319) พระเจ้าชินกุ (r.1776-1781/2319-2324) พระเจ้าผ่องกาซา หม่องหม่อง (r.1781/2324) และพระเจ้าโบดอพญา (r.1781-1819/2324-2362) ในรัชกาลพระเจ้า

นองดาวจี และเวโตนดรา ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอภิวาสของเจ้าชายแห่งเมืองอะมัยน์ ผู้มีศักดิ์เป็นพระอนุชาของพระเจ้านองดาวจี ต่อมาในรัชกาลพระเจ้ามังระ ปี 1766/2309 เกิดเหตุข้าราชบริพารในปกครองของเจ้าชายอะมัยน์ไปมีสัมพันธ์กับนางในของตำหนักพระมเหสี พระเจ้ามังระมีพระบรมราชโองการให้เจ้าชายส่งตัวข้าผู้นั้นมาลงโทษ แต่เจ้าชายกลับขัดพระราชอำนาจ ทำให้พระเจ้ามังระทรงพิโรธ ด้วยเหตุนี้พระเจ้ามังระจึงทรงส่งลงโทษและเวโตนดราในฐานะพระอภิวาสของเจ้าชาย ที่ไม่อบรมความประพฤติปฏิบัติของเจ้าชายให้ถูกลง ในตอนแรกและเวโตนดราถูกคุมขัง ต่อมาถูกเนรเทศไปยังทณฑินคมในแถบเทือกเขาเมซา (The Meza Hills) เขตกะตา (The Katha District) ทางตอนเหนือของพม่า ระหว่างการถูกเนรเทศสองเดือนนี้เขาได้ ประพันธ์บทกวีที่สร้างชื่อให้กับเขา และทำให้พระเจ้ามังระทรงพระราชทานอภัยโทษ ได้แก่ บทกวีที่ชื่อว่า **เมซา ตองเจ้** (Mezataungche) แปลว่า **เชิงเขาเมซา** เป็นวรรณกรรมนิราศ เขาพรรณนาถึงความระทมทุกข์จากความคิดถึงครอบครัวและงานรื่นเริง และพระราชวัง และโหยหาปรารถนาจะกลับบ้าน บทกวีเรื่องนี้สามารถถ่ายทอดบรรยากาศสภาพแวดล้อมของเมซา และทำให้ผู้อ่านสามารถสัมผัสได้ถึงความห่างไกลทุกข์ยาก และความว่าเหวได้เป็นอย่างดี (เรื่องเดียวกัน, 10)

เมื่อกลับเข้ามารับราชการอีกครั้ง และเวโตนดราได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ทางการทหารในภาษาพม่า เรียกว่า “ตะเว-เต้า” หรือแปลได้ว่ากลุ่มพี่น้องร่วมตีมืดเสียดสาบาน เขาได้ร่วมสงครามปราบปรามอำนาจกรุงธนบุรี ในช่วงปลายรัชกาลพระเจ้ามังระด้วยเช่นเดียวกัน ในรัชสมัยพระเจ้ามังระ และเวโตนดราได้เริ่มประพันธ์วรรณกรรมบิโยะที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสงครามเป็นครั้งแรก ได้แก่เรื่อง **นันทิเสนาปิโยะ** (Nandīsenā Pyō) มีเนื้อความเกี่ยวกับหน้าที่และข้อกำหนดในการเป็นแม่ทัพ ทหาร และตำรวจที่ดี เมียว มัยน์วิเคราะห์ว่ามูลเหตุที่และเวโตนดราเริ่มแต่งกวีการทหารก็เนื่องด้วยประสบการณ์โดยตรงของเขาที่ร่วมรบอยู่ในศึกสงครามครั้งสำคัญของอาณาจักรตั้งแต่แรกสถาปนาในรัชสมัยพระเจ้าอลองพญา และโดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในรัชสมัยพระเจ้ามังระที่กล่าวได้ว่าเป็นยุคที่การทหารพม่าคราซ
สำนักกองบองรุ่งเรืองยิ่งใหญ่มากที่สุด พิชิตศึกสงครามกับอาณาจักรน้อยใหญ่
รอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นอัสสัม มณีปุระ เชียงใหม่ ยุทธยา เวียงจันทน์ และ
สามารถขับไล่กองทัพจีนที่ยกทัพมารุกรานออกไปได้ บทประพันธ์ของ
และเวโตนดราเรื่อง **न्हิดีเสนาบโยะ** สะท้อนให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในชาติ
ได้เป็นอย่างดี ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าชินญู และเวโตนดรา ได้รับแต่งตั้ง
ให้เป็นผู้พิพากษา การทำงานเกี่ยวกับศาลส่งผลให้เขาสร้างคัมภีร์เกี่ยวกับ
กฎหมายในภายหลัง (เรื่องเดียวกัน, 10-13)

ในรัชสมัยพระเจ้าโบดอพญา และเวโตนดราประพันธ์งานเป็นจำนวนมาก
และมีความหลากหลายมากขึ้น นอกจากบโยะเรื่อง **เสนางคพฺพหะ และพฺพห**
ัจจรี แล้วเรื่องที่เมียว มยัณยกมากล่าวถึงแต่พอสังเขปคือ บโยะเรื่อง
สาดีนะ (Sādhina) แต่งขึ้นในปี 1783/2326 หนึ่งปีหลังจากที่พระเจ้าโบดอ
พญาเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ เรื่องนี้ได้รับยกย่องในวงการวรรณกรรมพม่าว่า
เป็นผลงานที่ดีที่สุดของเขา เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลกย์
ศาสนาและพระมหากษัตริย์ เมียว มยัณ กล่าวว่าการพรรณนาภาพของ
พระเจ้าสาดีนะให้เป็นธรรมราชาผู้อยู่ในทศพิศราชธรรม เป็นความพยายาม
ของและเวโตนดราที่จะน้อมนำให้พระเจ้าโบดอพญาทรงเป็นธรรมราชา
เฉกเช่นเดียวกัน ในรัชสมัยพระเจ้าโบดอพญา เป็นอีกยุคหนึ่งที่อาณาจักร
พม่าทำการรณรงค์สงครามขยายอำนาจอย่างมาก การพิชิตอาณาจักรยะไข่
หรืออะระกันได้ในปี 1784/2327 ต่อด้วยการยกกองทัพโจมตีกรุง
รัตนโกสินทร์ในสงครามเก้าทัพปี 1785/ 2328 และเวโตนดราได้ใช้ความรู้
ความเชี่ยวชาญในคัมภีร์โบราณทั้งทางภารตะและพุทธศาสนา ตลอดจน
ประสบการณ์ในการสงคราม ประกอบกับความสามารถทางด้านอักษรศาสตร์
นำมาสร้างตำราพิชัยสงครามเพื่อมุ่งเพิ่มศักยภาพให้แก่กองทัพพม่า **เสนา**
งคพฺพหะ แต่งขึ้นในปี 1785/2328 ส่วน **พฺพหัจจรี** แต่งขึ้นในปี 1790/2333
ตำราพิชัยสงครามทั้งสองเป็นผลงานในบั้นปลายชีวิต เขาถึงแก่อนิจกรรม
ในปี 1799/2342 ที่หมู่บ้านมินกุนใกล้ๆ เมืองมัณฑเลย์ (เรื่องเดียวกัน, 13 - 15)

เสนางคพยุหะ มีเนื้อหาไม่ยาวมากนัก ในส่วนต้นว่าด้วย องค์ประกอบ 7 ส่วนของการจัดทัพ เกณฑ์การยาตราทัพ 4 กลยุทธ์ในการจัดทัพ 2 การจัดกระบวนทัพเพื่อโจมตี 6 การจัดกระบวนทัพในการตั้งรับ 6 การแก้กลศึก 6 และการถอยทัพ 3 เมื่อเทียบเนื้อความใน **เสนางคพยุหะ** กับตำราพิชัยสงครามไทยและตำราพิชัยสงครามพม่าที่แปลเป็นไทย พบว่ามีความคล้ายคลึงกันเพราะต่างก็ได้รับอิทธิพลจากตำราพิชัยสงครามของอินเดีย แต่มีการจัดลำดับและการอธิบายบางประเด็นที่แตกต่างกันไปในรายละเอียด องค์ประกอบ 7 ส่วนของการจัดทัพพม่าแบ่งออกเป็น **กองหน้า** ตามด้วย **กองไหล่สองข้าง** **กองออกอยู่ระหว่างสามกองแรก** **กองท้อง**ซึ่งเป็นส่วนของแม่ทัพที่อยู่ใจกลางกองทัพ ประกบด้วย **กองข้าง**ทั้งสองด้าน ตามด้วย **กองหลัง**และปิดท้ายด้วย **กองระวังหลัง**ที่เรียกว่า **กองป้องกัน** (เรื่องเดียวกัน, 35-38) เท่าที่ค้นคว้าเบื้องต้นยังไม่พบการจัดแบ่งกองทัพเช่นนี้ในตำราพิชัยสงครามไทย พบแต่การจัดทัพแบบเบญจเสนา (ดูเพิ่มเติม **ตำราพิชัยสงคราม ฉบับรัชกาลที่ 1**, 2545, 264-272)

เกณฑ์การยาตราทัพ 4 ได้แก่ ปาสาทะพยุหะ การเคลื่อนทัพดุจจอมปราสาท มุทิงคะพยุหะ การเคลื่อนทัพดุจกลองมูโยของพม่า (ตำราพิชัยสงครามไทยว่าดุจกลองตะโพน ดู กรมศิลปากร, 2531, 40) **จิงโกทะกะพยุหะ** การเคลื่อนทัพดุจรูปกระถางดอกไม้ และ **สะทันทะกะพยุหะ** การเคลื่อนทัพประดุจหัวหอ (Myo Myint, 2012, 39) “ตำราพิชัยสงคราม (พม่า) ยุทธศาสตร์,” หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 19 ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ **กระบวนพยุหยาตรา: ประวัติและพระราชพิธี** (กรมศิลปากร, 2531, 40) มีเพิ่มเติมจากนี้อีกสองกระบวน คือ **นทีจรีพยุหะ** การเคลื่อนทัพดุจรูปลำน้ำ และ **วารีเวคะพยุหะ** การเคลื่อนทัพดุจน้ำไหลมิได้ขาด ส่วนกลยุทธ์ในการจัดทัพ 2 ได้แก่ การจัดทัพแบบ **จันทรพยุหี** ที่กษัตริย์ผู้เป็นจอมทัพอยู่ตรงกลาง และล้อมด้วยจตุรงค์เสนา และ **สุริยพยุหี** จอมทัพอยู่ในตำแหน่งหน้าพร้อมบุกเข้าโจมตี (Myo Myint, 2012, 40)

การจัดกระบวนทัพเพื่อโจมตี 6 ได้แก่ **ทิวาทิปะพยุหะ** การจัดกระบวน

ทัพจตุรพักตรพิมาน วาริเวศพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรน้ำไหล อุตตะพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรโคอุศุกราช ธนุกะพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรคันธนู มังกรพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรมังกร และภุชกะพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรนาถ (เรื่องเดียวกัน, 41-42) การจัดกระบวนทัพในการตั้งรับ 6 ได้แก่ นทีจะระพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรปักษี วิชิตะพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรบุปผามังกรป้อม สะกะภุชกะพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรบุปผามังกร มรุตะพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรจระเข้ และอุทตะพยุหะ การจัดกระบวนทัพจตุรบุปผามังกรสามสถาน (เรื่องเดียวกัน, 43-44) (โปรดดูเทียบกับ กรมศิลปากร, 2531, 16) การแก้กลศึก 6 ได้แก่ หนึ่ง ถ้ากองทัพข้าศึกตั้งทัพเป็นริ้วขบวนสะกะภุชกะพยุหะ ให้เคลื่อนทัพเข้าตีด้วยขบวนทิวาภิพยุหะ สอง ถ้ากองทัพข้าศึกตั้งทัพเป็นริ้วขบวนอุทตะพยุหะ ให้เคลื่อนทัพเข้าตีด้วยขบวนอุตตะพยุหะ สามและสี่ ถ้ากองทัพข้าศึกตั้งทัพเป็นริ้วขบวนนทีจะระพยุหะ และวิชิตะพยุหะ ให้เคลื่อนทัพเข้าตีด้วยวาริเวศพยุหะ ห้า ถ้ากองทัพข้าศึกตั้งทัพเป็นริ้วขบวน ปาทั้งคะพยุหะ ให้เคลื่อนทัพเข้าตีด้วยขบวนมังกรพยุหะ และหก ถ้ากองทัพข้าศึกตั้งทัพเป็นริ้วขบวนมรุตะพยุหะ ให้เคลื่อนทัพเข้า ตีด้วยขบวนธนุกะพยุหะ ส่วนการถอยทัพ 3 ได้แก่ อัคคิจะระพยุหะ อมาวสีพยุหะ และ สีหคตติพยุหะ (เรื่องเดียวกัน, 44-46)

นอกจากเจ็ดประเด็นดังกล่าวมาเบื้องต้นแล้ว **เสนางคพยุหะ** ยังว่าด้วยหลักยุทธศาสตร์ยุทธวิธีอีกหลายประการ บ้างก็กล่าวโดยย่อ บ้างก็อธิบายขยายความ ผู้เขียนขอยกตัวอย่างเพิ่มเติมอีกในส่วนที่ว่าด้วยหลักหกประการอันนำไปสู่ชัยชนะ ซึ่งมีเนื้อความบางส่วนสอดคล้องกับตำราพิชัยสงครามไทยในส่วนที่ว่า ลักษณะตกแต่งบำรุงศึกหรือบำรุงกองทัพ (ดู ชาญชัย วรรณวงศ์, 2527, 97-99) ได้แก่ หนึ่ง ลักษณะนอนศึก หมายถึง การล่อลวงทัพข้าศึกไม่ให้อำนาจว่าทัพเราได้ยกมาตั้งทัพแล้ว ด้วยการห้ามใช้เสียงให้กองทัพเงียบเสียง สอง ลักษณะปลุกศึก หมายถึง เมื่อไพร่พลเหนื่อยล้าและหมดแรงในการศึก ให้ปลุกขวัญสร้างกำลังใจด้วยการประโคมดนตรีและยิงปืนอาวุธต่าง ๆ สาม ลักษณะให้กำลังศึก หรือลักษณะการฟื้นฟู

ศึก หมายถึง เมื่อทำศึกมาเป็นเวลายาวนานยังไม่เสร็จศึก แต่เสบียงอาหารเริ่มขาดแคลนหลายวัน ราชธานีจะต้องจัดกองเสบียงอาหารส่งมาบำรุงกองทัพอย่างรวดเร็วไม่ว่าจะมาทางบกหรือทางน้ำ และต้องแจกจ่ายบำรุงไพร่พลให้ถ้วนทั่ว สี่ ลักษณะยังศึกให้ใจกล้า หมายถึง เมื่อไพร่พลเหนื่อยล้าและเริ่มเสียขวัญเนื่องจากความยากลำบากและสถานการณ์ศึกตกเป็นรองทำให้ไพร่พลมีใจกล้าหาญในการต่อสู้ด้วยการข่มขู่คาตโทษโดยพระมหากษัตริย์ ห้า ลักษณะเจ็บศึกหมายถึง การปรึกษาหารือเรื่องยุทธศาสตร์ยุทธวิธีการรบทั้งปวงระหว่างกษัตริย์และแม่ทัพให้เป็นเรื่องลับ พูดกันในที่ลับ อย่าให้รั่วไหลหรือล่วงรู้ไปถึงไพร่พล และหก ลักษณะยังศึกให้สุขสำราญ หมายถึง เมื่อได้รับชัยชนะในการสงคราม สิ่งของมีค่าแก้วแหวนเงินทองที่ยึดปล้นมาได้จากบ้านเมืองที่แพ้สงครามซึ่งถือว่าเป็นพระราชทรัพย์ของพระมหากษัตริย์ ให้แจกจ่ายให้แก่ไพร่พลเป็นรางวัล (Myo Myint, 2012, 48-50)

อีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจคือการจัดแบ่งโครงสร้างกองทัพตามสรีรวิทยาของมนุษย์ แบ่งตามหน้าที่ที่ต่างกันของส่วนต่างๆ ของร่างกาย การจัดแบ่งบางส่วนมีความพ้องกับตำราพิชัยสงครามของไทยเช่นเดียวกัน กล่าวคือจอมทัพ คือหัวศึก ผู้ชาญฉลาดรอบรู้ในการวางแผนการดำเนินศึก สายลับหรือคนปลอมทัพ คือหูศึกมีหน้าที่สืบแสวงหาข่าวของกองทัพข้าศึก ไหระคือตาศึก คำนวณฤกษ์ยามอันเหมาะสม นักรบหรือทหารที่มีความสามารถในการรบอย่างไรเทียมทาน ที่ร่วมกันต่อสู้เป็นหนึ่งเดียว คือลำตัวศึก ทูตคือคอศึก มีวาทศิลป์ในการเจรจาแก้ไขปัญหาดังๆ นักรบหรือทหารที่ทำหน้าที่จู่โจมทะลวงฟันอย่างไม่คิดแก่ชีวิต คือเขี้ยวศึก ข้างศึกและม้าศึก คือขาศึก หรือของไทยเรียกว่าตืนศึก ส่วนไพร่ราบที่เก่งกาจอย่างหาใครเปรียบในการต่อสู้ คือมือศึก (เรื่องเดียวกัน, 51-52)

ส่วนตำราพิชัยสงครามเรื่อง พยุหจักรี มีเนื้อหาความยาวมากกว่าเรื่องแรก ช่วงต้นเป็นบทอาศிரวาทและกล่าวถึงความสำคัญของตำราพิชัยสงครามนี้โดยกล่าวอ้างถึงเรื่อง เสนางคพยุหะ ด้วย ว่าเป็นคัมภีร์สำคัญ

ทางการทหารที่ต้องเรียนรู้ศึกษา หากเปรียบเทียบเป็นการเล่นเกมสัทหมากรุก
เสนางคพุทะ แสดงยุทธศาสตร์ยุทธวิธีตามจารีตประเพณีที่สืบมา ส่วน พยุห
จกรี เปรียบได้กับพระเนตรอันทรงพลังของเทพเทวา (เรื่องเดียวกัน, 75)
ในบทที่ สองว่าด้วยกลศึก 29 กล จะสอนถึงเล่ห์กลอุบายสำหรับต่อสู้กับ
ข้าศึกในรูปแบบต่างๆ อาทิ มัณฑุกะพยุห์ คือ การทำตัวประดุจกบซึ่งเป็น
สัตว์ตัวเล็ก ไม่เป็นที่สังเกตของสัตว์ใหญ่อย่างเช่นราชสีห์ ราชสีห์ทรงตน
หมายจะฆ่ากบน้อยในบึง แต่กลับจมโคลน ส่วนกบตัวอื่นๆ ต่างร้องระงม
เพื่อล่อลวงราชสีห์ให้ไล่ตามไปฆ่า ท้ายที่สุดราชสีห์หมดแรงสิ้นใจ เหล่ากบ
น้อยได้รับชัยชนะในที่สุด สัปพะพยุห์ คือ ราชสีห์อีกตัวเมื่อเห็นพี่น้องถูกฆ่า
ก็โกรธแค้นหมายปลิดชีวิตหมู่กบนั้น จึงเป็นพันธมิตรกับงูผู้มีพิษร้าย
ประหนึ่งนาคที่อาศัยอยู่ในน้ำ ราชสีห์กล่อมให้งูไปฆ่าเหล่ากบให้ตนเอง
อุบายพยุห์ คือ การกูเรื่อง การหลอกลวง และเล่ห์เหลี่ยมต่างๆ หลอกล่อ
อิตถิพยุห์ คือ การส่งสตรีงามส่งไปชักจูงใจ ความงามความสุภาพอ่อนโยน
นำหะนุถนอมย่อมมีอิทธิพลเหนือจิตใจข้าศึก สุวะพยุห์ คือ การทำตัวประดุจ
นกแก้วที่เจื้อยแจ้วเลียนเสียงมนุษย์ เป็นการสร้างอำนาจควบคุมความคิด
ข้าศึกด้วยการยกข้อสุภาพจิตจากคัมภีร์ต่างๆ มากล่าวอ้าง และเมฆาพยุห์
คือ การทำประดุจกลุ่มเมฆดำทะมึนก่อนฝนตกหาใหญ่ ที่มีทั้งเสียงฟ้าร้อง
และแสงจากฟ้าผ่า ให้เคลื่อนไหวทั้งกองทัพให้สมรภูมิเลื่อนลั่นสะเทือน
และเข้าโจมตีกองทัพข้าศึก อย่างพร้อมเพรียงกัน เป็นต้น (เรื่องเดียวกัน,
79-86) กลศึกทั้ง 29 นี้มีลักษณะการที่แตกต่างไปจากกลศึกของตำราพิชัย
สงครามไทยซึ่งเป็นที่รู้จักดี 21 กลศึกได้แก่ “ฤทธิ์ สีหจักร ลักษณะสอนเงื่อน
เถื่อนกำบัง พังภูผา ม้ากินสวน พวนเรือโยง โกงบ่อน้ำ พ้อช้างป่า ฟางำดิน
อินทพิมาน ผลานศัตรุ ชูพิศม์แสง แข็งให้อ่อน ยอนภูเขา เข้าให้พอม
จอมปราสาท ฟาสั่นเสียง เรียงหลักยืน ปืนพระราม” (ดู ชาญชัย วรรณวงศ์,
2527, 75-83)

บทที่ 3-7 เป็นส่วนหลักของเรื่อง จุดเด่นอยู่ที่ เลอะเวโดนตรา อธิบาย
การใช้กระบวนศึกและกลศึกต่างๆ ทั้งที่แสดงไว้ใน *เสนางคพุทะ* และ

พยุหจักรี ว่าถูกนำมาใช้ในศึกสมรภูมิสำคัญๆ ในประวัติศาสตร์การรบของอาณาจักรพม่าในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 15 และ 16 ทั้งศึกกับมอญในสมัยพระเจ้าราชาธิราช สมัยพระเจ้าตะเบงชเวตี้ และบุเรงนอง ตลอดจนศึกกับสมเด็จพระนเรศวรแห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นที่แน่นอนว่า ละเวโตนดราต้องหยิบยกเฉพาะศึกที่ฝ่ายพม่าเป็นผู้ชนะ เมียว มยิ่น ตั้งคำถามว่าเหตุใดละเวโตนดราไม่ยกตัวอย่างจากศึกสงครามของราชวงศ์คองบองที่เขาเองก็เป็นผู้ร่วมสมัยและมีประสบการณ์ในสมรภูมิต่างๆ การที่ผู้ประพันธ์เลือกที่จะใช้เหตุการณ์สงครามในยุคก่อนแทนที่จะเป็นเหตุการณ์ร่วมสมัยกับตนก็ทำให้น่าเชื่อได้ว่ากระบวนศึกและกลศึกเหล่านี้ไม่ได้ถูกนำมาใช้จริงๆ ในสงคราม หากแต่เป็นการเขียนตามจารีตดาราพิชัยสงครามที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียก็เป็นได้ ส่วนการที่ขบเน้นเฉพาะศึกกับมอญและอยุธยา เมียว มยิ่น ก็วิเคราะห์ว่าน่าจะเป็นวัตถุประสงค์ของละเวโตนดราในการที่จะเสริมสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้เข้มแข็ง (Myo Myint, 2012, 60) ต่อข้อวิเคราะห์ส่วนนี้ของเมียว มยิ่น ผู้เขียนบทความไม่เห็นด้วยกับการที่เขาใช้คำว่าชาตินิยม “Nationalism” ซึ่งพบหลายที่ในบทวิเคราะห์ของเขา กล่าวคือ ในช่วงเวลาดังกล่าวพม่ายังไม่มีความเป็นรัฐชาติ หากเป็นแต่ราชอาณาจักรจารีต การเขียนของละเวโตนดราน่าจะอยู่ในระดับการปลุกเร้าความรู้สึกโดยเฉพาะอย่างยิ่งขุนพลแห่งราชสำนักคองบองให้ฮึกเหิมและภาคภูมิใจในชัยชนะของราชสำนักพม่าที่มีเหนือราชสำนักหงสาวดีและอยุธยาในอดีต

ขอยกตัวอย่างในส่วนที่เกี่ยวข้องเฉพาะฝ่ายไทยซึ่งปรากฏในบทที่ 5 ละเวโตนดราสาธยายการใช้กระบวนทัพมังกรพุหะทำลายทัพพม่าศึกที่จัดกระบวนทัพแบบปาทั้งคะพุหะหรือรูปเท้ากา โดยยกตีกระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือในเอกสารข้างพม่าเรียกว่า พระนริศ ที่ยกทัพมาโจมตีกรุงตองอู ในรัชสมัยของพระเจ้าสีหะสุ (Thihathu) มาเป็นกรณีตัวอย่าง มีรายละเอียดว่า ศึกครั้งนี้เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าสีหะสุ กษัตริย์ผู้ครองกรุงตองอู ผู้เปี่ยมด้วยความเป็นธรรม ครั้งนั้นพระนริศ ผู้ทรงตนว่าเป็น

กษัตริย์ผู้ครอบครองเขตแดนทั้งแปด และปราศจากผู้ที่ขัดแย้งอำนาจได้ในสกลชมพูทวีปนี้ ด้วยคิดการว่ากษัตริย์แห่งพะโค (หงสาวดี) จะให้ความร่วมมือพระองค์ในการยกทัพโจมตีกรุงตองอูจึงได้ยกไพร่พลจำนวนมหาศาลมายังกรุงตองอู อย่างไรก็ตามก่อนหน้าที่พระเจ้าสีหะสุจะเสด็จขึ้นครองราชย์และสถาปนาพระราชวังที่กรุงตองอูนั้น พระนริศเคยยกทัพมาทำศึกและปราบชัยต่อกองทัพพม่าในศึกชเวะดิน (Zweyathain) มาแล้ว ในครั้งนี้จึงเป็นการยาดราทัพมาทั้งทางบกและน้ำเพื่อจะมาแก้แค้น เมื่อพระนริศได้ข่าวว่ากองทัพของกษัตริย์แห่งพะโคกำลังเคลื่อนพลมายังกรุงตองอูเพื่อช่วยพระองค์นั้น กองทัพของฝ่ายพระนริศกำลังสาละวนอยู่กับการจัดแต่งพลเพื่อเข้าโจมตีกรุงตองอูทั้งไพร่ราบ กองทหารม้า กองทหารช้าง และกองทัพเรือต่างวางกำลังล้อมรอบกรุงตองอูพระนครหลวงของพม่าและตลอดแม่น้ำปองลอง (Paunglaung River) คลองปิโยน (Pyon Creek) และรอบๆ ดินแดนอรรหวัติ (Arthawaddy) และเคนนี (Kenni) ในเวลาเดียวกันนั้น กองทัพของฝ่ายพม่าทั้งทัพบกและทัพเรือกำลังเตรียมการอยู่ที่ริมแม่น้ำและเชิงเขา ฝ่ายพม่าได้คัดเอานักรบผู้มีความชำนาญในการใช้ดาบ โส้ และหอกมาจำนวนหนึ่ง ปู่นำเห็บพร้อมทั้งแต่งตั้งให้มีหน้าที่ดูแลรักษาเมืองฝ่ายไทยก็ลั่นกลองรบส่งสัญญาณให้ทหารเข้าระดมโจมตีกรุงตองอู และทำลายกำแพงเมือง ฝ่ายพม่าระดมยิงปืนใหญ่ปืนไฟถูกทหารฝ่ายไทยบาดเจ็บล้มตายเป็นอันมาก จนกองทัพฝ่ายไทยต้องล่าถอยไปยังตอนบนของคลองจะเวมะกู (Kywemaku Creek) ชื่อลำห้วยนี้ถูกตั้งขึ้นในภายหลังอันเนื่องมาจากโคกระบือไม่กล้าข้าม หลังจากสมรภูมินี้ทัพไทยอยู่ในสภาพเหน็ดเหนื่อยและหมดขวัญกำลังใจ (เรื่องเดียว กัน, 103-105)

จากนั้นและเวโตนดราภิสรเสริญเจ้าชายนักรบสีพระองค์ผู้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสีหะสุ ได้แก่ เจ้าชายนัตชินหนอง (Natshinnaung) เป็นโอรสองค์โตดำรงตำแหน่งองค์รัชทายาท รุ่งเรืองประจวบกับต้องแสงอาทิตย์ องค์ต่อมาคือ เจ้าชายมินแยะจอสวา (Minye Kyawswa) ผู้มีความเป็นเลิศในการรบ เจ้าชายสีหะสุ (Thihathu) ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเทพ

เทวาผู้อารักษ์พระอาทิตย์ และองค์สุดท้ายคือ เจ้าชายมินเย จ่อทิน (Minye Kyawhtin) ผู้ที่ได้รับการแซ่ซ้องสรรเสริญทั่วทั้งสกลชมพูทวีป เจ้าชายทั้งสี่ผู้มีสิทธิ์สืบราชย์ยังลี้ภัยพร้อมสัปประยุทธ์ ต่างประทับบนช้างศึกซึ่งมีงามสมบูรณ์ประดุจเทพเทวาหนุ่มสี่องค์ ฝ่ายพม่าทั้งมวลเคลื่อนพลมุ่งไปยังลำห้วยจะเวมะภูในลักษณะสายฝน กองทัพของเจ้าชายมินเย จ่อทินเป็นทัพหน้า กองทัพของเจ้าชายอีกสององค์ตามมา ส่วนกองทัพของเจ้าชายนัดชินหน่องเป็นทัพหลวงบัญชาการ กองทัพประกอบด้วยกำลังไพร่พลจำนวนสี่หมื่นคน ช้างศึกสี่ร้อยเชือก ม้าศึกสี่พันตัว เคลื่อนเป็นสี่กองทัพนำโดยเจ้าชายสี่องค์พร้อมธงชัย ษัตริย์ไทยประกาศกล่าวหาเจ้าชายทั้งสี่ที่ยกทัพมาโจมตีพระองค์ด้วยความหุนหันพลันแล่นด้วยยังเยาว์วัยพระองค์จะทำให้เจ้าชายประจักษ์ว่าพระองค์นั้นทรงเป็นษัตริย์ทรงเสวยตรนิตรที่มีมิใคร่เทียบเทียมได้ในการศึกกองทัพของพระองค์จัดกระบวนทัพตั้งรับในรูปเท้ากาหรือปาทั้งคะพยุหะ ที่มั่นคงปลอดภัยประดุจเมืองที่สร้างจากเหล็ก ษัตริย์ไทยทรงเป็นจอมทัพบัญชาการรบกับพม่า ทัพฝ่ายพม่าของเจ้าชายทั้งสี่เคลื่อนทัพโจมตีด้วยกระบวนทัพแบบมังกร หรือมังกรพยุหะ กองทัพของฝ่ายไทยไม่ว่าจะเป็นทัพช้างหรือทัพม้าก็ไม่สามารถจะสู้กับทัพพม่าได้ ทำให้ทัพไทยระส่ำระสายไม่เป็นกระบวน ในเวลานั้นเอง ทัพพม่าระดมโจมตีฝ่ายไทยด้วยหอกและระดมยิงปืนไฟ ผลคือกองทัพฝ่ายไทยพร้อมด้วยจอมทัพพ่ายยับถอยร่นอย่างกระเจิดกระเจิง ฝ่ายไทยถูกจับเป็นเชลยศึกเป็นจำนวนมาก รวมทั้งคนที่หลบหนีไปซ่อนตามป่าและสูงท่มพุ่มไม้ หลายคนขวัญหนีดีฝ่อวิ่งหนีอย่างไม่คิดชีวิตประจวบความหอกคมดาบของฝ่ายพม่าไล่หลังกมา ทำให้ผู้คนตลบล้างไปทั่ว (เรื่องเดียวกัน, 105-107)

ความเก่งกาจสามารถในการรบของเจ้าชายรัชทายาทเป็นที่เกรงกลัวอย่างยิ่งในหมู่อาณาจักรข้างเคียงพระโอรสองค์รองได้รับการยกย่องว่ามีความสามารถในการขี่ม้า จนคนทั่วไปกล่าวว่าพระองค์เปรียบประดุจเทวดาสำหรับพระโอรสองค์ต่อมาผู้มีสิริโฉมงามตาม เป็นผู้มีความกล้าหาญและไม่มีคู่แข่งที่กล้าท้าทายพระองค์ พระองค์เป็นผู้มีชื่อเสียงในวิชาการรบ ส่วน

พระโอรสองค์สุดท้ายมีความสามารถในการบังคับช้างศึกด้วยมือเปล่า พระองค์สามารถทรงช้างศึกที่ไม่มีใครกล้าขี่ได้ และเวโตนตราระบุว่า มูลเหตุที่ทำให้ฝ่ายไทยต้องพราชัยคือความหึงหวงของพระนริศกษัตริย์ไทย ที่ทรงปรามาสว่าเจ้าชายทั้งสี่พระองค์ยังเยาว์จึงด้อยประสบการณ์ในการศึก จึงรับศึกของเจ้าชายด้วยการดูหมิ่นและสบประมาท ขวัญชนะครั้งนี้ของเจ้าชายทั้งสี่พระองค์เป็นที่เลื่องลือขจรหายไปไกลทั่วทั้งสกลชมพูทวีป เขาจบบทที่ 5 นี้ด้วยการสรุปเรื่องการไ้กระบวนศึกว่าหากศัตรูตั้งรับด้วยกระบวนทัพปาทั้งคะพยุหะ อีกฝ่ายสามารถมีชัยได้ด้วยการโจมตีด้วยกระบวนทัพมังกรพยุหะ (เรื่องเดียวกัน, 107-108)

ศึกที่ละเวโตนตรายกมาเพื่ออธิบายให้เห็นการใช้ยุทธวิธีแบบมังกรพยุหะ คือศึกในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชราวปี 1599/2142 ในช่วงเวลานี้อาณาจักรพม่าภายใต้ราชสำนักทองอยู่คุตั้นเกิดความระส่ำระสาย แตกสลายออกเป็นหัวเมืองน้อยใหญ่ พระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์ของพระเจ้าันนทบุเรงต่างพากันก่อกบฏแยกตัวเป็นอิสระ ในปี 1598/2141 กษัตริย์แห่งตองอูได้ชักชวนกษัตริย์แห่งอะระกันร่วมยกทัพโจมตียึดอำนาจราชสำนักหงสาวดีสำเร็จ ทำการปล้นเมือง พระเจ้านันทบุเรงถูกนำตัวไปยังเมืองตองอู ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นเองที่สมเด็จพระนเรศวรได้ยกพลหมายทำลายกรุงหงสาวดีเช่นเดียวกัน เมื่อพบการณ์เป็นเช่นนั้นจึงยกทัพตามขึ้นไปตีถึงเมืองตองอู (ภมรี สุระเกียรติ, 2553, 107-108) แม้ว่าการศึกครั้งนี้จะมีบันทึกไว้ในพงศาวดารพม่า แต่ก็มิได้ลงรายละเอียดยุทธศาสตร์ยุทธวิธีที่ใช้ในการรบ นอกจากนี้ยังระบุว่าเหตุที่กองทัพบกสมเด็จพระนเรศวรต้องพ่ายแพ้ก็เนื่องจากการที่กษัตริย์อะระกันยกพลดักรุมโจมตีกองเสบียงเพื่อตัดกำลัง ทำให้ทัพของสมเด็จพระนเรศวรประสบปัญหาขาดแคลนเสบียงอาหารถึงกับ “...อดอยากล้มตายเพนอันมาก ครั้นเสบียงอาหารขาดประมาณสักเดือนหนึ่งพระนเรศทนมิได้ภัยกกองทัพอไป...” (นายต่อ, 2545, 181)

เนื้อความที่ว่าด้วยศึกสมรภูมิในอดีตของพม่าที่ปรากฏใน พยพหังกรี มีความน่าสนใจแง่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นบ้างแล้วว่าเลเวโตนดรามี่มีชีวิตและมีประสบการณ์โดยตรงในช่วงยุคสมัยแห่งการต่อสู้เพื่อสถาปนาอำนาจของราชสำนักกองบอง ศัตรูสำคัญของราชสำนักกองบองนอกจากมอญแห่งราชสำนักหงสาวดีซึ่งนับว่าเป็นศัตรูภายในแล้วยังหมายรวมถึงราชอาณาจักรอยุธยา ซึ่งสืบต่อมาถึงกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งนับว่าเป็นศัตรูคู่แข่งภายนอก ยิ่งไปกว่านั้นทั้งเรื่อง **เสนางคพยุหะ** และ **พยพหังกรี** ประพันธ์ขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าโบดอพญา กษัตริย์ผู้ประกาศตนเป็นจักรพรรดิราช ผู้ยกทัพหมายปราบปรามอำนาจราชวงศ์จักรี สันนิษฐานว่าความมุ่งหมายของเลเวโตนดรามี่ได้มีเพียง การสร้างตำราทางยุทธศาสตร์ยุทธวิธีสำหรับศึกษาเพื่อการรบ แต่น่าจะมุ่งปลูกใจสร้างความรู้สึกรักถิ่นเกิดภาคภูมิใจต่อความยิ่งใหญ่เกรียงไกรของกองทัพพม่าที่มีมาตั้งแต่อดีต และเลเวโตนดราคัดเลือกเฉพาะบางศึกสมรภูมิมาขบเน้น แม้ว่าโดยภาพรวมจะวางอยู่บนโครงเรื่องหลักเหมือนในพงศาวดาร แต่ทำการขยายความเพิ่มรายละเอียดที่ขบเน้นอำนาจบารมี และความสามารถในการศึกของฝ่ายพม่าที่เหนือกว่าทั้งฝ่ายไทยและมอญ

ความสำคัญของหนังสือเล่มนี้มีใช้อยู่เพียงแต่บทแปลตำราพิชัยสงครามทั้งสองเรื่องที่ถูกกล่าวมาเบื้องต้นเท่านั้น ส่วนที่เป็นบทวิเคราะห์ของเมียว มยิ่น ก็มีประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์การทหารของจักรวรรดิเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป และประวัติศาสตร์พม่าประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือการที่เมียว มยิ่นชี้ให้เห็นว่าเงื่อนไขที่ตำราพิชัยสงครามทั้งสองปรากฏสู่สายตาสาธารณชนเป็นครั้งแรกนั้นอยู่ในช่วงกระแสชาตินิยมพม่าถึงจุดสูงสุดในการเรียกร้องเอกราช ตำราพิชัยสงครามทั้งสองเรื่องนี้ถูกตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปแบบหนังสือเป็นครั้งแรกในปี 1943/ 2486 ช่วงเวลานี้พม่าตกอยู่ภายใต้การยึดครองของกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ว่าพม่าจะได้รับการประกาศเอกราชจากญี่ปุ่น แต่นักชาตินิยมพม่าก็ตระหนักดีว่าเป็นแต่เพียงในนาม กระแสการต่อสู้เพื่อปลดแอกจาก

ญี่ปุ่นก็ยังคงคุกรุ่นอยู่ การตีพิมพ์ตำราพิชัยสงครามในเวลาดังกล่าวนี้เอง ทำให้ถูกจัดว่าเป็นวรรณกรรมชาตินิยม ตำราพิชัยสงครามพม่าสมัยโบราณ ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปลุกขวัญกำลังใจชาวพม่าให้ฮึกเหิมเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้และขับไล่การกดขี่ของกองทัพญี่ปุ่น ผลกำไรที่ได้จากการจำหน่ายหนังสือถูกนำไปบริจาคให้แก่กองทัพป้องกันพม่า (The Burma Defence Army-BDA) บรรณาธิการคือ อุ บะ ทอง (U Ba Thaung) ผู้รู้ทางด้านวรรณกรรมพม่า ส่วนผู้ที่เขียนคำนำให้แก่หนังสือเล่มนี้ คือ นายพลอองซาน วีรบุรุษแห่งชาติของพม่า ซึ่ง ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม และอีกท่านหนึ่งคือ ตะชิน โก-ดอไม (Thakin Kodaw Hmaing) กวีนักชาตินิยมผู้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม เมียว มยิ่นได้ชี้ให้เห็นว่าด้วยความที่หนังสือจัดพิมพ์ในช่วงสงคราม และถูกตรวจทานโดยบรรณาธิการที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวรรณกรรม ปราศจากการตรวจสอบโดย นักประวัติศาสตร์มืออาชีพ นอกจากนี้การที่พิมพ์ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างกระตุนสำนึกชาตินิยม บทนำที่เขียน โดยนายพลอองซาน หรือตะชิน โก-ดอไม ทำให้การตีพิมพ์ครั้งแรกนั้นมุ่งไปทางปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยมเป็นหลัก จึงขาดบทวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งงานของเมียว มยิ่นได้เติมเต็มในส่วนนี้ (Myo Myint, 2012, 4-5)

คำถามสำคัญของเมียว มยิ่นต่อตำราพิชัยสงครามทั้งสองเรื่องเน้นหนักในประเด็นที่ว่า และเวโตนตราสร้างตำราพิชัยสงครามนี้จากประสบการณ์ในการรบของตนเอง หรือนำมาจากคัมภีร์โบราณใดบ้าง อุ บะ ทอง บรรณาธิการในการพิมพ์ครั้งแรก เขียนไว้ในคำนำว่า และเวโตนตราเขียนจากการเป็นประจักษ์พยานในสมรภูมิต่าง ๆ แต่นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษคนสำคัญ คือ เฮช. จี ควอริตซ์ เวลส์ (H.G. Quaritch Wales) เห็นว่า **เสนางคพุทะ** น่าจะมีพื้นฐานมาจากคัมภีร์ Nīti Prakāśika ของ Vaisampāyana ซึ่งแต่งขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยนำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทแวดล้อมของพม่า และส่วนที่ว่าด้วยการจัดกระบวนทัพหรือพยุหะต่าง ๆ น่าจะได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์อรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะ อย่างไรก็ตาม

เมียว มยิ่น ก็กล่าวว่ายังไม่มีนักวิชาการท่านใดที่ทำการวิเคราะห์อย่างจริงจังว่า และเวโตนคราได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ต่างแดนแหล่งใดบ้าง ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมอินเดีย หรือวรรณกรรมพุทธศาสนา เมียว มยิ่นวิเคราะห์ว่าลักษณะการประพันธ์ **เสนางคพยูหะ** น่าจะได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมประเภทพุทธชาดก กล่าวคือ มีการยกคาถาบาลีตั้งต้น และตามด้วยอรรถาธิบาย ดังจะเห็นได้ว่าและเวโตนคราเลือกใช้วรรณกรรมประเภทปโยะซึ่งตามธรรมเนียม พวกเราจะนิยามแต่งเรื่องพุทธชาดก แต่เขาก็นำมาแต่งเป็นตำราพิชัยสงคราม เมียว มยิ่น เห็นคล้ายตามข้อเสนอของ ควอริธซ์ เวลส์ที่ว่าและเวโตนคราน่าจะได้รับแรงบันดาลใจในการอธิบายกระบวนการพยูหะต่างๆ จากคัมภีร์อรรถศาสตร์ แต่เมียว มยิ่นก็ยังเสนอว่าและเวโตนคราน่าจะอาศัยแหล่งข้อมูลอื่นๆ ที่มีการกล่าวถึงพยูห์ด้วยเช่นเดียวกัน อาทิ คัมภีร์นิติศาสตร์ และคัมภีร์มหาภารตยูทธ์ นอกจากนี้ ในส่วนที่ว่าด้วยหลักหกประการอันนำไปสู่ชัยชนะใน **เสนางคพยูหะ** น่าจะมาจากความคิดของและเวโตนคราเอง อาทิ เรื่องขวัญกำลังใจ ยุทธปัจจัย การอำพราง การป้อนบำเหน็จรางวัล และการลงโทษ ซึ่งน่าจะมาจากประสบการณ์ตรงของเขาในสมรภูมิต่างๆ (เรื่องเดียวกัน, 21-27)

ส่วนที่ว่าด้วย **พยูห์จักรี** นอกจากประเด็นที่เขาตั้งคำถามว่าเหตุใดและเวโตนคราจึงยกตัวอย่างสมรภูมิตบในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 15 และ 16 มาอธิบายการใช้พยูห์ต่างๆ แทนที่จะยกตัวอย่างสงครามในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ที่เขาเป็นประจักษ์พยานรู้เห็นโดยตรงดังที่กล่าวไปแล้วเบื้องต้นนั้น เมียว มยิ่น ยังตั้งคำถามต่อความน่าเชื่อถือของและเวโตนคราว่า มีการใช้พยูห์แบบต่างๆ ในศึกสมรภูมิต่างๆ ที่และเวโตนคราบรรยายมาจริงหรือไม่ แหล่งข้อมูลในการที่จะใช้อ้างอิงเขียนถึงเหตุการณ์ในอดีตได้ อาทิ พงศาวดารฉบับนายกาลาหรืออุกาลามหายาสะวินจี (U Kala Mahayazawingyi) พงศาวดารเมืองตองอู หรือตองอูยาสะวิน (Toungoo Yazawin) และวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าราชาธิราช หรือยาซาติริท อะเยดอโปน (Razadirit Ayeidawpon) แม้ว่าการประพันธ์ของและเวโตนคราจะมีเนื้อหา

สอดคล้องต้องตามงานนิพนธ์เหล่านี้ก็ตาม แต่ก็ไม่มีงานใดที่อธิบายขยายความว่ามีการใช้กระบวนยุทธ์แบบใดบ้างในการรบ เมียว มยั้นจึงวิพากษ์ว่าในส่วนนี้ขาดความน่าเชื่อถือถือว่าเป็นเรื่องจริง น่าจะเป็นการที่เลเวโตนครเขียนตามจารีตตำราพิชัยสงครามของอินเดียเป็นหลัก (เรื่องเดียวกัน, 59- 64)

เมียว มยั้นได้วิจารณ์ตำราพิชัยสงครามของเลเวโตนครว่า ขาดการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีกับอาวุธยุทธโปกรณ์ต่างๆ เมียว มยั้นมองว่านี่คือข้อผิดพลาดอันใหญ่หลวงที่พม่าไม่ได้ศึกษาเรื่องการใช้อาวุธ อันเป็นเหตุให้พม่าต้องพ่ายแพ้สงครามแก่อังกฤษถึงสามครั้งจนสิ้นเอกราช ในขณะเดียวกันเขายังเห็นว่า **เสนางคพยุหะ** ขาดการวิเคราะห์หลังรายละเอียดในประเด็นสำคัญของการประยุกต์ใช้ยุทธวิธีกลศึกต่างๆ ในสมรภูมิต่างๆ และยังขาดความลุ่มลึกในการอธิบายให้เหตุผลทางยุทธศาสตร์ยุทธวิธี อันเป็นส่วนสำคัญ ที่ทำให้ตำราพิชัยสงครามของอินเดียจีน และเยอรมันได้รับการยกย่อง นอกจากนี้แล้ว เขายังมีน้ำเสียงตำหนิเลเวโตนครว่าควรจะเขียนตำราพิชัยสงครามที่ว่าด้วยการใช้ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการรบของพม่าที่เกิดขึ้นจริงในยุคของเขา กลับกลายเป็นว่าคนรุ่นหลังต้องเรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้ผ่านจากบันทึกของจีน หรืออังกฤษแทน

เมียว มยั้นตั้งคำถามบางประการที่ทำให้ผู้เขียนบทความนี้ออกจะประหลาดใจและไม่เห็นด้วย กล่าวคือเขาตั้งสมมติฐานว่า คุณลักษณะทางการทหารของพม่าจะเปลี่ยนไปจากเดิมที่ยึดถือจารีตพิชัยสงครามแบบอินเดียใหม่ หากเลเวโตนครหรือนักปราชญ์ของพม่าจะได้แปลตำราพิชัยสงครามซุนจู (Sun Tzu) ของจีน หรือตำราพิชัยสงครามของมาเคียเวลลี (Machiavelli) และนำมาใช้สอนกองทัพพม่า หากจะพูดอีกนัยหนึ่งคือ การณ์จะแตกต่างใหม่หากพม่าเรียนรู้ตำราพิชัยสงครามจากแหล่งอื่นแทนที่จะเป็นศิลปวิทยาการสงครามจากอินเดีย เมียว มยั้นสรุปทิ้งท้ายว่า ภูมิปัญญาของพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีลักษณะยึดเอาอินเดียเป็นศูนย์กลาง (Indocentric) มากกว่าการยึดจีน (Sinocentric) หรือยุโรปเป็นศูนย์กลาง

(Eurocentric) ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากภูมิศาสตร์ที่ตั่งการติดต่อสัมพันธ์กับอินเดียเน้นนานหลายศตวรรษ ตลอดจนคุณลักษณะของราชสำนักที่มุ่งมองสู่ภายใน (Inward-Looking Character) การที่พระนครหลวงของพม่าตั้งอยู่ทางตอนใน ห่างไกลจากเส้นทางการค้าจึงทำให้ลดการมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก บริบทเช่นนี้ทำให้ราชสำนักยึดติดกับความรู้ตามโบราณราชประเพณีตามคัมภีร์ในภาษาบาลีสันสกฤตที่สืบกันมา การไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการเทคโนโลยีทางการทหาร และการขาดการปรับปรุงด้านยุทธศาสตร์ยุทธวิธีทางการรบ เป็นข้อผิดพลาดอันใหญ่หลวงทำให้พม่าพ่ายแพ้ สงครามและตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ (เรื่องเดียวกัน, 27-31)

ข้อสรุปของเมียว มยิ่นข้างต้นนี้เปิดประเด็นให้โต้เถียงในรายละเอียดประวัติศาสตร์พม่าได้มากจนสามารถเขียนได้อีกบทความ ในที่นี้จะชี้ให้เห็นเฉพาะในภาพรวมว่า แนวการวิเคราะห์ของเมียว มยิ่นดังกล่าวนี้เป็นแนวการอธิบายทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอก หรืออาจจะกล่าวได้ว่ามีลักษณะยึดเอายุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentric Approach) ในการอธิบายพัฒนาการของรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปยุคก่อนสมัยใหม่ (Pre-modern Mainland Southeast Asian States) กล่าวคือการที่กษัตริย์พม้าย้ายศูนย์กลางอำนาจของราชอาณาจักรสู่ดินแดนในหรือการจำกัดการติดต่อกับตะวันตกจะถูกตีความในเชิงลบว่าเป็นการดำเนินนโยบายแยกตัวออกมาอยู่โดดเดี่ยว (Isolation) ตัดขาดจากโลกภายนอก และหลีกเลี่ยงการติดต่อกับตะวันตก ซึ่งการอยู่โดดเดี่ยวเช่นนี้นำไปสู่การล่มสลายของอาณาจักรในที่สุด (ดู ภูมิ สุธะเกียรติ, 2553, 127) ข้อสรุปเช่นนี้ของเมียว มยิ่นละเลยการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภายในที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากสมัยราชวงศ์ต้องอยู่สุราชวงศ์คองบอง ตลอดจนมองข้ามปัจจัยแห่งสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าที่นำไปสู่การเสียเอกราชในที่สุดนั้น แม้พม่าจะมีการปรับรูปแบบกองทัพให้ทันสมัยเป็นแบบตะวันตก หรือจะนำยุทธวิธีการรบของตะวันตกมาใช้ ก็มีใช้จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้พม่า

ได้รับชยชนะในสงครามได้ สำหรับผู้เขียนบทความแล้วมองว่าการจัดการ กองทัพแบบจารีตของพม่าเป็นเพียงปัจจัยประกอบประการหนึ่งเท่านั้น การที่จะตั้งเป็นข้อสรุปว่าเหตุสำคัญที่ทำให้พม่าพ่ายแพ้และตกเป็น อาณานิคมนั้นยังไม่มีน้ำหนักมากพอ

เข้าใจได้ว่าการอธิบายเช่นนี้เป็นแนวการตีความประวัติศาสตร์กระแสหลักที่อยู่ในวงวิชาการประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในทศวรรษ 1970 เมื่อครั้งที่เมียว มยิ่นทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโทอยู่ แต่กระนั้นก็ตาม จากปี 1970 มาจนถึงปี 2012 ที่เมียว มยิ่นนำงานเก่ามาตีพิมพ์เผยแพร่ นั้น มีงานศึกษาประวัติศาสตร์พม่าที่แตกต่างแนวการตีความประวัติศาสตร์ที่มี อดีตและหยุดนิ่งตายตัวเช่นนั้นจนตกไปแล้ว ดังจะเห็นได้จากผลงานสำคัญ ของ วิคเตอร์ บี. ลีเบอร์แมน (Victor B. Lieberman) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ใน ฅมรียะ สุรเกียจติ, 2553) เหตุใดเมียว มยิ่นจึงยังคงตีความในลักษณะเดิม โดยไม่มีการปรับปรุงเพิ่มเติม หรืออธิบายขยายความเป็นเชิงอรรถ เป็นไป ไม่ได้ที่เมียว มยิ่นจะไม่ทราบหรือไม่เคยรับรู้งานที่ตีความประวัติศาสตร์พม่า แนวใหม่ เพราะเขาได้ศึกษาในระดับปริญญาเอกต่อในสาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell University) ประเทศ สหรัฐอเมริกา สำเร็จการศึกษาในปี 1987/2530 หรืออันที่จริงแล้วเมียว มยิ่น ยังมีความคิดเห็นเช่นนั้นจริงๆ หรือเราจะสามารถตีความต่อได้หรือไม่ว่า การตีพิมพ์เผยแพร่งานศึกษาของเมียว มยิ่นเรื่องนี้ พร้อมกับการยังคงเน้น ข้อสรุปเช่นที่ว่านี้ ในบริบทปัจจุบันที่พม่าก้าวสู่ยุคใหม่ การเปิดประเทศ เต็มตัวอีกครั้ง เมียว มยิ่นสื่อเป็นนัยให้เห็นว่าหากไม่เร่งเรียนรู้อศึกษา หรือ ปรับปรุขยุคต์ความรู้จากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้อันทันสมัย จากตะวันตกมาปรับใช้ในประเทศ ก็อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อพม่าได้เฉกเช่น ในอดีต

ในช่วงเวลาที่ประเทศพม่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและฉับไว เช่นนี้ การติดตามความเคลื่อนไหวในวงการหนังสือ ก็สามารถทำให้เรา เข้าใจกระแสภูมิปัญญาที่กำลังเบ่งบานในพม่าได้ในระดับหนึ่ง ในช่วงเวลา

แห่งเสรีภาพและยุคสมัยแห่งความก้าวหน้า การนำงานวรรณกรรม งานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ชิ้นเก่ามาตีพิมพ์ใหม่ส่วนหนึ่งย่อมสะท้อนให้เห็นว่าสังคมพม่ากำลังให้ความหมาย สร้างคำอธิบาย สร้างอัตลักษณ์ความเป็นพม่า วางพิกัดตำแหน่งแห่งที่ของสังคมพม่า ตลอดจนแสวงหาหนทางที่ดีที่สุดในการเผชิญอยู่ในประชาคมโลกอย่างภาคภูมิ คงจะไม่เกินเลยไปนักหากจะกล่าวว่า การตีพิมพ์งานศึกษาเรื่อง **War and Tactics in Traditional Myanmar** ของเมียว มยิ่นในปี 2012 นี้ คงมิได้เป็นไปเพื่อการเพิ่มองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์การทหารพม่าเท่านั้น แต่กล่าวได้ว่างานของเขาอยู่ในกระแสการสร้างสำนึกชาตินิยมพม่าอีกครั้ง คล้ายกับเมื่อครั้งที่ตำราพิชัยสงครามสองเรื่องทั้ง **เสนางคพยุหะ** และ **หยุหจักริ** ถูกตีพิมพ์ขึ้นครั้งแรกเมื่อเจ็ดสิบปีที่แล้วในยุคการต่อสู้เพื่อเอกราช เพียงแต่ว่าการตีพิมพ์ของเมียว มยิ่นครั้งนี้ สังคมพม่าอยู่ในบริบทใหม่ที่ต้องเผชิญหน้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังถาโถมสู่ประเทศอย่างเต็มกำลัง

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ สาตรปรุง. (2541). **ราชาธิราช สามก๊ก และไชยอัน: โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- Sartraproong K. (1998). **Rajadhiraja Samkok and Saihan: World Views of the Thai Elites**. Bangkok: The Thailand Research Fund and The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project. (in Thai)
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา ทาสุกhorn, รวบรวมและเรียบเรียง. (2531). **กระบวนพยุหยาตรา: ประวัติและพระราชพิธี**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- Weeraprajak K. and Thasukhon N. (1988). **On History and Formalities of Thai Royal Military and Naval Formations and Progressions**

by Land and Water. Bangkok: The Fine Arts Department. (in Thai)

ชาญชัย วรรณวงศ์. (2527). การวิเคราะห์สงครามไทยรบพม่า เฉพาะเรื่องยุทธศาสตร์และยุทธวิธีทางการทหาร พ.ศ. 2310-2397. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Wanwong, C. (1984). **An Analytical Study of Thai-Burmese Wars with Special Reference to Military Strategy and Tactics, 1767- 1854.**

M.A.Thesis (History) Chulalongkorn University. (in Thai).

ต่อ, นาย, ผู้แปล. (2545). **มหาราชวงศ์พงษาวดารพม่า.** สัจจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: มติชน.

Taw, Nai, Translator. (2002). **Maharajawong Phongsawadan Phama.** (Burmese Chronicle) Sujit Wongthes, Editor. Bangkok: Matichon. (in Thai).

ตำราพิชัยสงคราม คำกลอน. (2510). อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยเอก ขุนวรนิติ์นัย (สอน นิธิ นันทน์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2510.

Tamra Pichai Songkram Kamklon. (1967). Funeral Book in Memorial to Captain Khun Woranitinisai (Son Nihtinan) at Wat Makut Kasattiyaram dated 22nd May 1967. (in Thai).

ตำราพิชัยสงคราม ฉบับรัชกาลที่ 1. (2545). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. Treatise on War Strategy King Rama I Edition. (2002). Bangkok: The Fine Arts Department. (in Thai).

นฤมล ชีววัฒน์ และคณะ. (2551). **มองพม่าผ่านชเวดากอง.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.

Teerawat N. et al. (2008). **Viewing Burma Through Shwedagon.** Bangkok: Silkworm Book. (in Thai).

ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1. (2542). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

The Chronicle: Golden Jubilee Edition Volume I. (1999). Bangkok: Office of Literature and History, The Fine Arts Department. (in Thai).

ภมรี สุรเกียรติ. (2553). **เมียนมาร์สยามยุทธ์**. กรุงเทพฯ: มติชน.

Surakiat, P. (2010). **Myanmar-Siamese Warfare**. Bangkok: Matichon. (in Thai).

วสันต์ มหากาญจนะ. (2539). **ตำราพิไชยสงครามในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาไทย พ.ศ. 2325-2418**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Mahakanchana, W. (1996). **The Pichaisongkram as a Source of Thai Intellectual History 1782-1875**. M.A.Thesis (Southeast Asian History), Silapakorn University. (in Thai).